

la ci vert

Türk Solu Yerli mi, ithal mi?

Halil Berktaş:
"Solcu olmak ayrıcalıklı bir şey değil!"

Bir deli gömleği olarak Türk solu-

Stalin'in sopasıyla
korkutulanlar

Yeryüzünde 600 kişi kalan
halk: Duha Türkleri

Futbol İngilizlerin icat ettiği
en berbat şeydir

Despot bir paşa:
Tepedelenli Ali

OCAK 2018-42 FİYATI 7 TL | KKC FİYATI 9 TL
LACIVERTDERGI.COM

ISSN 2148-399X

42

9 772148 399001

DOSYA | RÖPORTAJ

SOLCU OLMAK AYRICALIKLI BİR ŞEY DEĞİL!

RÖPORTAJ ::
BEYTULLAH ÇAKIR :: HALİL BERKTAY

Türk solunun en çok tartışılan yönünü ve Türk soluna getirilen en önemli eleştiriyi yerlilik kavramı ve solun Türk halkının kutsal değerleri ile olan ilişkisi oluşturdu. Bu zamana kadar hiçbir zaman parti bazında sosyalist kimlikle iktidara gelemeyen Türk solunun en önemli temsilcilerinden biri de CHP oldu. Peki, CHP gerçekten bir sol parti miydi? Bu konuyu Prof. Dr. Halil Berktaş'la konuştuk. "CHP'nin solla ilişkisi, kendisini solda tanımlaması, ortanın solu veya sosyal demokrat kavramlarının ortaya çıkmasıyla başladı" şeklinde konuşan Berktaş, hem dünyada solun ortaya çıkışı hem de CHP'nin sol ile ilişkisi adına önemli şeyler söyledi.

CHP kendisini yıllardır sol bir parti olarak tanımlıyor. Toplumun belirli bir kesimi de CHP'yi öyle bir yere koyuyor, sol olarak görüyor. Gerçekten öyle mi, CHP sol bir parti mi?

Öncelikle iki noktaya dikkat çekmek istiyorum. Birincisi, sol kavramının ne anlama geldiği, köklerinin nereye dayandığı. Türkiye'de sol yahut solculuk mutlak ve soyut kavramlar gibi kullanılıyor ama aslında görece bir kavram. Kökeni Fransız Devrimi'ne dayanıyor. 1789'dan itibaren Fransa'nın Ulusal Kurucu Meclis'inde farklı siyasi grupların bir oturma şekli var. Meclis, amfi-tiyatro gibi geriye doğru yükselen bir yarım daire şeklinde. Yarım dairenin odağında

meclis başkanının kürsüsü var. Sağda kralcılar oturuyor, ortada ılımlılar, solda da radikaller. Sol ve sağ kavramları aslında buradan türeyor. Bu kavramlar ortaya çıktığında, sosyalizm henüz son derece marjinal bir konumda. Dolayısıyla sol, ortaya çıkış noktası itibarıyla sosyalizm anlamına gelmiyor. Sosyalizmin giderek sola el koyması, 100-150 yıl boyunca kendini sol ile özdeşleştirmesi, çok sonraki bir olay. 19'uncu yüzyıl sonları ve 20'nci yüzyıl başlarında gerçekleşiyor. Zaten buradan hareketle, Türkiye'de sol sözcüğü sosyalist, Marksist ve/ya komünist anlamında kullanılıyor yahut öyle çağrışımlar uyandırıyor. Ben bu anlayışın önemli bir kafa karışıklığına yansıttığını düşünüyorum.

Vurgulamak istediğim ikinci nokta, sol kavramına aşırı değer biçiliyor olması. Bunu öncelikle solcuların kendileri yapıyor. Bu durum her nasılsa popüler kültüre de sinmiş durumda. Yani solcu olmak çok matah bir şeymiş gibi yazılıp konuşuluyor. Solcuların kendilerinde bir kutsiyet duygusu, bir ulvi misyon duygusu, bir ahlaki üstünlük duygusu şu yahut bu şekilde mevcut. Kendilerini çok beğeniyorlar. Solcu olmayı adeta bir derviş olmak, sufi olmak, bir pir olmak gibi görüyorlar. Bir merteye olarak görüyorlar. Sizin sorduğunuz soruda bile bunun izlerini hissediyorum açıkçası. Benim görelilik anlayışım içinde, en azından geçmişte CHP'nin solda yer aldığı dönemler oldu

HALİL BERKTAY KİMDİR?

1947 yılında İzmir'de dünyaya geldi. Liseyi Robert Koleji'nde bitirdi. Ekonomi alanında lisans ve lisansüstü eğitimini, 1968'de Yale Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra Birmingham Üniversitesi'nde tarih disiplinde doktora yaptı. Türkiye'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Tarihi ve İktisadi Doktrinler Kürsüsü ile ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümlerinde öğretim üyeliği görevlerinde bulunan Berktaş yurtdışında, Birmingham Üniversitesi ve Harvard Üniversitesi'nde dersler verdi. Esas uzmanlık alanı, 20'nci yüzyıl Türk milliyetçiliği ve milliyetçi historiyoğrafisidir. Bunun dışında, gerek Avrupa Ortaçağ tarihinin, gerekse Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin karşılaştırmalı bir perspektif içinde yeniden düşünülmesi sorunuyla da uğraşan Berktaş, halen Sabancı Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

TÜRKİYE'DE SOL SÖZCÜĞÜ GENELLİKLE SOSYALİST, MARKSİST, KOMÜNİST ANLAMLARINDA KULLANILIYOR YAHUT ÖYLE ÇAĞRIŞIMLAR UYANDIRIYOR. BEN BU ANLAYIŞIN ÖNEMLİ BİR KAFA KARIŞIKLIĞINI YANSITTIĞINI DÜŞÜNÜYORUM ZİRA MESELENİN TARİHSEL BOYUTLARI BUNUN BÖYLE OLDUĞUNU DOĞRULAR TÜRDEN DEĞİL.

SOSYALİZM KAVRAMININ İLK İÇERİĞİNİ MARKS VE ENGELS İCAT ETMEDİ

ama sizin sorunuz öyle geliyor ki, CHP'ye solcu dersek, bir, sanki bu özsel bir vasıfmış; iki, sanki ona bir paye verecekmışiz gibi.

Bu da solun Türkiye'deki algılanış biçimiyle ilgili bir şey galiba.

Evet, Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'da, dünyada ve Türkiye'de böyle bir kültürel algılayış söz konusu oldu. Solun ister eşitlikçilik, ister sosyal adalet, ister mağduriyet, ister ezilmişlik üzerinden olsun bir şekilde ulvi bir mertebeye gibi algılanması devam ediyor. Buna katılmadığımı söylemek istiyorum. Geçelim, asıl konuya gelelim. CHP'nin solla ilişkisi, kendisini solda tanımlaması, ortanın solu veya sosyal demokrat kavramlarının ortaya çıkmasıyla başladı. Sübjektif düzeyde onunla başladı en azından. İlk önce İsmet İnönü'nün "ortanın solu" kavramını ortaya atması ve sonrasında Bülent Ecevit'in bunu belki bir adım daha ileri götürüp "sosyal demokrat" kavramını kullanmasıyla ilişkilendirilebiliriz, CHP'nin solla ilişkisini ama önce dünyada sosyalizmin ve sosyal demokrasinin köklerine eğilmemiz gerekiyor.

Sanırım geçmişe bir yolculuk yapacağız...

Meselenin esasını anlamak için buna ihtiyacımız var. 19'uncu yüzyılda Avrupa'da sosyalizmin, sosyalist özlem ve düşüncelerin Marksizm'den önce de mevcut olduğunu belirtelim öncelikle. Sosyalizm kavramının ilk içeriğini Marks ve Engels icat etmedi. Marksizm'in ortaya çıkışından önce de vardı bu fikir. Belki çok marjinaldi ama bazı kişiler ve gruplar kendilerini kâh sosyalist kâh sosyal demokrat kâh komünist olarak tarif ediyorlardı. 19'uncu yüzyıl koşullarında bunlar üç aşığı beş yukarı aynı şeyi ifade etmekteydi. Henüz Bolşevik-Menshevik ayrımı, reformcu ve ihtilâlciler sosyalist yani komünist ayrımı meydana gelmemişti. Sosyalizm kapitalizmin zıddıydı; sosyal demokrat ise bir bakıma demokrasinin zıddıydı.

Sosyal demokrasinin, demokrasinin zıddı olduğunu belirtmeniz gerçekten çok ilginç. Bununla ne anlamamız gerekiyor?

Herhangi bir şeyin demokrasinin zıddı olması kulağa tuhaf gelebilir. Burada fikir şuydu: Kanun önünde

eşitlik, hukuk açısından eşitlik gerçekleştirilebilir ama yetmez. Fransız Devrimi'nden önce, sosyo-ekonomik anlamda değil, doğrudan doğruya hakları bakımından, siyasi bakımdan ayrıcalıklı ve ayrıcalıksız sınıflar vardı. Hukuk önünde eşitsiz sınıflar söz konusuydu. Fransız Devrimi ve ona benzer, onu izleyen devrimler bu farkları ortadan kaldırmıştı, kaldırıyorlardı veya er geç kaldıracaktı. Hukuki ve siyasi eşitliği kendi başına yeterli bulmayan kesimler vardı. Hukuki sınıfların ortadan kalkmasıyla yetinmeyen, asıl sosyo-ekonomik sınıfları ortadan kaldırmak gerektiğine inanan bir anlayış vardı. Onun için birincisini isteyenler sadece demokrasidir ama ikincisi isteyenler ise sosyal demokrasinin kökeni ve esas anlamı budur. Hukuki ve siyasi eşitliğin (yahut ayrıcalıksızlığın) ekonomik ve sosyal eşitlikle tamamlanmasını istemektir.

Peki, komünizm kavramı?

Komünizm deyimi bambaşka bir yerden geliyor. 1789'un fırtınalı günlerinde Bastille'in zaptı, kadınların Versailles'e yürüyüşü... Paris'te bir yandan Ulusal Meclis var ama

şehre Paris Komünü adını taşıyan Paris belediyesi hükmediyor. Komün, 1794'te Jakobenlerin düşüşüyle birlikte dağıtılıncaya kadar daima en radikal unsurların elinde kaldı. Dolayısıyla özel bir ultra-radikalizm simgesi ve aynı zamanda tamamen kendi kendini yönetme simgesi haline geliyor. Bunun, geleceğin sosyalist toplumunda da gerçekleşeceği, toplumun öyle yönetilebileceği farz ediliyor.

Bir arketip oldu yani.

Evet bir arketip. Burada bir ayrımı dikkat çekmek istiyorum. Komünizm terimi Paris Komünü'nden türedi deyinince, 1871 Paris Komünü ayaklanması zannedilebiliyor. Dolayısıyla Marks ve Engels'in 1848'de yazdıkları kitaba nasıl olup da *Komünist Manifesto* adını verdiler sorusu boşlukta kalıyor. Bunlar Marks ve Engels'ten önce de mevcut kavram ve terimler; onlardan sonra yeni anlamlar kazanarak daha iyi bilinen şekillerine bürünüyor. Gerçek şu ki; 1871 Paris Komünü de 1789-1794 Paris Komünü'nden esinlendiği için bu adı kullanıyor.

Marksizm'le ne gibi yeni anlamlar kazandı bu kavramlar?

Marksizm, sosyalizmi alıp yenisinden tanımladı; deyim yerindeyse sosyalizme el koydu ve Marksist sosyalizm haline getirdi. Önemli bir bünyesel değişiklik gerçekleştirdi, sosyalist düşünce ve harekette. Marks ve Engels'e kadar, sosyalizmde bir eşitlik özlemi vardı ama nasıl gerçekleşeceğine, mevcut düzenden sosyalizme nasıl gidileceğine dair bir yol haritası mevcut değildi. Daha çok, bir yaşam tarzı meselesi gibi görülüyordu. Özel mülkiyete dayanmayan ve kâr peşinde koşmayan, daha paylaşımcı ve eşitlikçi topluluklar kurulursa, bu model yaygınlaşabilir diye düşünülüyordu. Bu niteliğiyle, daha çok ahlâkî bir projeydi. Siyâsi, ihtilalci ve mutlaka işçi sınıfının gerçekleştirebileceği sınıfsal bir proje değildi.

Marks ve Engels'in sosyalizmde yaptığı değişikliği ise kabaca şöyle

**İŞÇİCİ VE İŞÇİ
KÖKENLİ
BİR SOSYAL
DEMOKRAT
SOLCULUK,
CHP İÇİN HİÇ
SÖZ KONUSU
OLMADI.
CHP'NİN
SOLCULU-
ĞUNUN;
MODER-
NİZMİNDE,
DEVLETÇİLİ-
ĞİNDE, ÖZEL
SEKTÖR KA-
PİTALİZMİNE
BÜROKRATİK
REAKSİYONUNDA VE
KEZA ULUS-
DEVLETÇİ,
BULANIK
ANTİ-EMPER-
YALİZMİNDE
DÜĞÜMLEN-
DİĞİNİ SÖY-
LEYEBİLİRİZ.**

tarif edebiliriz: siyasileştirmek, ihtilalcileştirmek ve aynı zamanda işçileştirmek; bir işçi sınıfı projesine, işçi sınıfına dayalı bir siyasî devrim, bir ihtilâl projesine dönüştürmek... Geçmişte de yazdım ve söyledim; benim için Marks ve Engels'in ilk çıkış noktası sonradan tanıyıp öğrendikleri işçi sınıfı ve/ya sosyalizm değil, öncelikle devrim severliktir. 1815 Viyana Kongresi'nin "restorasyon" programıyla, yani monarşi ve aristokrasilerin geri gelmesiyle birlikte, o dönemin genç kuşakları yine kilisenin ve aristokrasinin baskısını hissetmeye başladı. Ortam onlara çok boğucu geliyor; geride kalan büyük devrimi, o muazzam fırtınayı kaçırdıklarına hayıflanıyor ve bir sonraki devrimin özlemi içinde yaşıyorlardı çünkü Fransız Devrimi, devrim olasılığını siyasetin gündemine çok güçlü bir şekilde sokmuştu. Pek çok kesim, bundan sonra da devrimlerin olabileceği umudunu taşıyordu. Nitekim politika sahnesinde, devrim severler ve devrim sevmezler birbirinden ayrıştıyordu. Öyle insanlar vardı ki, bir sonraki devrim heyecanının, yeni bir kahramanlık destanının özlemi içinde yaşıyorlardı.

Bizim devrimcilerin durumu da bundan çok farklı değil sanki.

Bu, 200 yıllık, çeşitli ülkelerde tekrar tekrar tezahür eden bir devrim severlik haletiruhiyesidir. Bazı insanlar hep 1789'un, 1830'un, 1848'in barikatlarına yeniden çağrılmayı bekler. Geçmişe dönük boyutuyla bu nostalginin edebiyattaki bir örneği, Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah* romanındaki Julien Sorel karakteridir. Restorasyon döneminde Fransa'nın taşrasında Sorel, kilisenin ve aristokrasinin hâkimiyeti altında kendisini boğuluyormuş gibi hisseden bir tiptir.

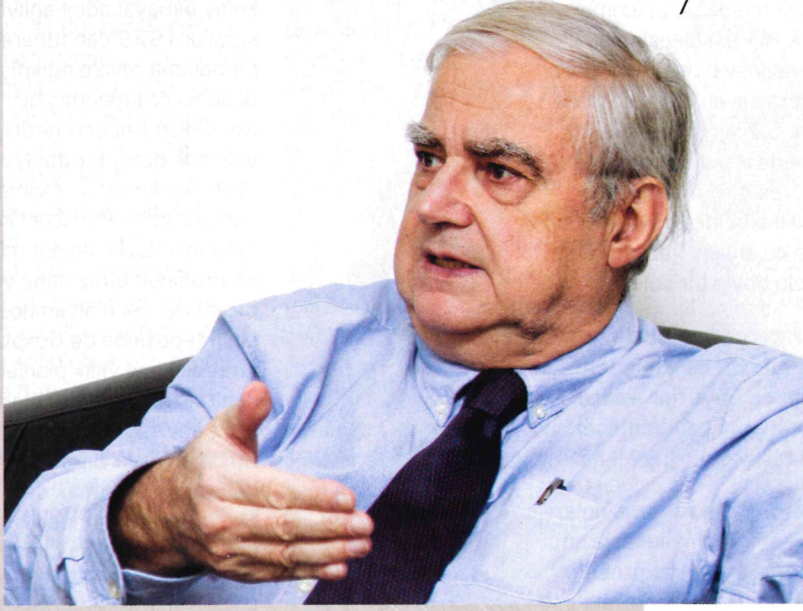
Marks ve Engels de başlangıçta birer Julien Sorel'dir benim gözümde. Fransız Devrimi'nin yeni bir edisyonunun özlemi içinde yaşarlar ve devrimin kaçınılmazlığını daha çok felsefeden, Hegel diyalektiğinin dünya tarihine uygulanmasından türetmeye çalışırlar.

Ama hangi devrim ve kim yapacak? Fransız Devrimi'nin tekrarı mı olacak? Sınıfsal bakımdan karışık aynı halk kitleleri, gene aynı şekilde sokaklara dökülüp barikatlar mı kuracak? Sanayi Devrimi'nin yarattığı "içtimai sorun"la, yani işçi sınıfının o sırada gerçekten çok ağır olan çalışma ve yaşama koşullarıyla karşılaştıklarında, aradıkları "devrim ajanı"nı bulduklarına hükmediyorlar...

Nasıl oluyor?

Marks bunu daha çok Engels'e borçlu. Engels babasının şirketinin İngiltere temsilcisi olarak Manchester'da yaşıyor. Sanayi kapitalizmini ve işçi sınıfının felaketini Marks'tan çok önce görüyor. Zaten ilk gerçek Marksist kitabı da Marks'tan önce yazıyor Engels: *İngiltere'deki İşçi Sınıfının Durumu*. Hakikaten Sanayi Devrimi'nin yarattığı "içtimai mesele"yi bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Bu "içtimai mesele"ye farklı tepkiler veriliyor. Kimileri orada yoksulluk ve sefaletten başka bir şey görmüyor. Ya korkup "kanun ve nizam" istiyor yahut bu vahşi koşulları hafifletmenin yollarını arıyor. Derece derece kişisel hayırseverliğe, kurumsal hayırseverliğe, parlamento aracılığıyla birtakım reformlara yöneliyor. Marks ve Engels ise herkesten başka bir şey görüyorlar orada; bir ihtilâl potansiyeli algılıyorlar. En kalabalık sosyal sınıf haline gelme yolundaki işçi sınıfının, büyük fabrikalarda konsantre çalışma ve büyük şehirlerin işçi mahallelerinde konsantre yaşama koşulları itibarıyla, kolay örgütlenebilirlik ve seferber edilebilirlik özelliğinin farkına varıyor; özetle (biraz vülgarize ediyorum ama) özlenen devrimin gerçek tarihsel ajanını bulduklarına hükmediyorlar. Ana fikir şöyle ifade edilebilir: Bir parti kurarız, doğrudan doğruya işçilerin temel taleplerinden hareketle öyle bir program, öyle bir platform oluştururuz ki, şimdiye kadar politikada hiç görülmedik derecede sınıfsal bir karakter taşır. Bu parti ve programla işçi sınıfına gideriz; onları kazanır ve örgütleriz; adım

Halil Berktaş

AŞAMALI DEVRİM ANLAYIŞINA İNANAN SOSYALİSTLER İÇİN KEMALİSTLER, EMPERYALİZMİ VE FEODALİZMİ YIKARAK BİR REJİM KURMUŞ, YERLİ GERİCİLİĞE KARŞI SALTANATI VE HALİFELİĞİ İLGA ETMİŞ, PEŞ PEŞ İNKİLÂPLARA GİRİŞMİŞLERDİ, HEPSİ ÇOK İYİYDİ FAKAT BU KONULARDA NE ZAMAN TAVİZ VERİR, UZLAŞIR GİBİ OLURLARSA, ELEŞTİRİLMELERİ GEREKİRDİ.

FOTOĞRAF :: BETÜL YAZICIOĞLU

20'NCİ YÜZYIL SOSYALİZMİNİ TAM ANLAMıyla İCAT EDEN KİŞİ STALİN'DİR

adım bir kitle temeli inşa ederiz ve uygun bir siyasi kriz anında, işçi sınıfıyla birlikte devrim yaparız.

Marksizm'in özgün siyasal projesi böyle ifade edilebilir. Bir şey daha var. Bunun sadece etik, ahlaki bir tercih değil, aynı zamanda bilimsel olduğu iddiasındalar. 19'uncu yüzyılda son derece bilimperest bir ortam söz konusu, çok güçlü bilimcilik rüzgârları esiyor. Marks ve Engels, bir yönüyle de bu zeminden besleniyor; yeni "toplum bilimleri"ni daha da ileri götürmeye, daha katı ve deterministik kılmaya çalışıyorlar. Hâkim bilimsel yasalar, kapitalizmin çöküşüne ve devrimin kaçınılmazlığına işaret ediyor. Dolayısıyla Marksizm, insanları "tarihin kanuniyetleri" çerçevesinde bilimsel açıdan da kazanması kaçınılmaz olan bir davaya davet ediyor. Kendilerinininkini "bilimsel" sosyalizm; önkçekileri ise "ütöpic" veya "hayalci" sosyalizm olarak görüyorlar. Aslında

kendi projeleri de ütöpic. Bilimsel kaçınılmazlıkla ilgisi yok. Bugün bu apaçık ortada ama o gün ve sonraki 100-150 yıl boyunca böyle sunuluyor.

Ne ölçüde başarılı oluyorlar peki?

Sosyalizmi de, devrimi de çok kapsamlı bir şekilde değiştirmeyi başarıyorlar. Sosyalizm tasavvuru ve devrim tasavvuru alanlarını öyle derinden ele geçiriyorlar, o kadar güçlü bir teorik ve ideolojik hegemonya kuruyorlar ki, yaklaşık 100 yıl süreyle, Marksist sosyalizm dışında bir sosyalizm de olduğu ve olabileceği ihtimali çok zor düşünülür hale geliyor.

İkinci olarak bir işçileşme ve işçi sınıfına gitme cereyanı başlatıyor, büyük bir işçi hareketi yaratıyor Marksizm. Yani Marksistler veya Marksist sosyalistler, hemen her ülkede işçi partileri yahut sosyalist

partiler, sosyal demokrat partiler kurarak kendi işçi sınıflarını kazanma yolunda adımlar atmaya başlıyor. Bu adımların çok önemli bir parçası da sendikalar. Sendikalar, en azından başlangıçta işçi hareketinin kendiliğinden gelişiminin yarattığı bir örgütlenme. Zamanla pek çok ülkede sendikaların büyük bir kısmına, bazen tamamına sosyalistler hâkim olmaya başlıyor. Ya mevcutlarına hâkim oluyorlar yahut yenilerini kuruyor, bazı hallerde sendikalaşmanın başını çekiyorlar. İşçileşmiş bir sosyalist hareket projesi, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında ve 20'nci yüzyıl boyunca Marksizm'in önemli bir başarısı oluyor.

Beklenen devrime ne oluyor peki?

Bu noktada sıra, I. Dünya Savaşı esnasında Rusya'da patlak veren Bolşevik Devrimi'nde. Marksizm'in radikallerinin, Lenin ve

takipçilerinin, küçük, çok disiplinli, "çelik çekirdek" diye tarif edilen ve başından itibaren hep legal reformculuğa değil ihtilâlciliğe adanmış, ihtilalin pususuna yatmış, ihtilal için müsait ortamın doğmasını bekleyen illegal bir komünist partisiyle, savaşın yarattığı bir kriz anında iktidarı ele geçirmesi, Marksizm'in anti-kapitalist öngörüsünün doğrulanması olarak görülüyor.

Alakası yok aslında. Bütün gösterdiği şu: Böyle bir teori ve böyle bir partiyle işçi sınıfına gidersen ve "tek yol devrim" anlayışında ısrar edersen, gerçekten tarihî bir fırsat çıkarsa, devletin ve siyasetin toptan felce uğradığı koşullarda, belki devrim yapıp siyasi iktidarı ele geçirebilirsin. Tabii Lenin ve takipçilerinin gözünde bunun aksi söz konusu. 1917 Ekim Devrimi, Marksizm'in tarihin yönüne (kapitalizmin çöküşüne ve sosyalizmin zaferine) ve bunun ancak bir işçi sınıfı devrimiyle gerçekleşebileceğine dair bütünsel öngörüsünün, her bakımdan doğruluğuna tanıklık ediyor.

Bu yanılgılar içinde, feci bir günah işlediler aslında; sosyalist ve işçi hareketinin tarihindeki en büyük bölünmeyi gerçekleştirdiler; II. (Sosyalist) Enternasyonal'e karşı, gidip III. (Komünist) Enternasyonal'i kurdular. "21 Koşul" adıyla bilinen ünlü belgeyi yayınladılar. Katı ultra-devrimcilik kuralları getirdiler ve her ülkedeki taraftarlarını, o zamana kadar mensup oldukları sosyalist yahut sosyal demokrat partileri kongreye çağırma; kongrenin önüne, 21 Koşulu gerçekleştirip Komünist Enternasyonal'e katılma önerisini koymaya; kazandıkları takdirde, ne âlâ, bütün parti olarak gelip katılmaya; kazanamadılarsa, sosyalist partilerden ayrılıp komünist partiler kurmaya çağırdılar ve müthiş bir bölünmeye sebep oldular.

Bu bölünme ve beraberinde getirdiği zihinsel düşmanlaşma, İtalya'da Faşizm'in, Almanya'da Nazizm'in önünün açılmasında önemli ölçüde sorumludur. Bu bir yana; böylece birçok ülkede 19'uncu

yüzyıldan farklı olarak sosyalistlik ve komünistlik zıt kavramlar haline geldi. Komünistlerin gözünde sosyalistlik veya sosyal demokratlık, reformculuk, burjuvaziye satılmışlık, devrimden vazgeçmişlik, sınıf ihaneti, parlamenter düzene boyun eğmişlik gibi terimlerle anlatılır oldu. Gerçekten de bu bölünmede pek çok Avrupa ülkesindeki sosyalist ve sosyal demokrat parti, artık şiddete dayalı ihtilal peşinde koşmayan, barışçı ve demokratik bir çerçevede işçi sınıfı yararına reformlar yapmayı amaçlayan partiler haline geldi. Sosyal demokrasi bir de bu anlamı kazandı. Batı Avrupa solu böyle bir sol oldu.

Çizdiğiniz çerçeveyi düşünürsek, CHP'de böyle bir sol gelenekten gelmeyen boyutlar apaçık ortada; peki, sol sayılabilecek herhangi bir şey var mı?

Bazı şeyler elbette var ama onları da çok dikkatle tanımlamak lazım. İlk olarak modernite var örneğin, modernizasyon var. Modernite ve modernizasyon anlamında bir ilerlilik var. Ayrıca, çok baskın bir devletçilik projesi söz konusu. Türkiye moderniteye geçişte geç kalmış. 1930'larda Kemalizm'in "muasır medeniyet seviyesine erişme" projesi, bu geç kalmışlığın farkında. Cebrî, hızlandırılmış bir yürüyüşle moderniteye yetişmek amacındalar. Sanayileşme, bilim ve teknoloji, modern hukuk, laiklik ve çağdaş yaşam denen her şey bir modernizasyon projesini temsil ediyor. Devletçilik derken sırf ekonomik devletçiliği kastetmiyorum. Devlet, toplumun ve milletin "tanrısı" olmak zorunda; toplumun kendisi devlete hayat vermiyor; tersine, devlet kendine uygun toplumu yaratmaya çalışıyor.

Devletçilik projesini sol ile bağdaştırmamız mümkün mü?

20'nci yüzyılda sosyalizmi tam anlamıyla "icat eden" kişi, Stalin. 19'uncu yüzyıl Marksizm'inde sosyalizm, kapitalizmin negatifinden ibaretti. Piyasa olmayacak, özel mülkiyet olmayacak. Peki, ne olacak? Toplumsal mülkiyet olacak; bütün toplumun ürettikleri yine

CHP'NİN, BÜTÜN GEÇMİŞİNİ BAŞTAN DÜŞÜNMEYE; BUNU TARTIŞMAYA GÖTÜRMEYE; MESELEYİ TOPLUMA VE BÜTÜN PARTİ TABANINA KAVRATAN BİR DÜŞÜNSEL SEFERBERLİĞE İHTİYACI VAR. OYSA BUNUN İZİ, İŞARETİ, KİŞİLERİ, SAHİPLERİ YOK ORTADA.

bütün toplum tarafından paylaşılacak. Bunun pratikte nasıl olacağını kimse bilmiyor aslında. Marks ve Engels de bilmiyor, Lenin'in de pek bildiği söylenemez. Lenin sadece "Savaş Komünizmi"nin yürümediğini görüp kapitalizmin negatifi olarak sosyalizmi kurmanın hiç de kolay olmayacağını anlıyor. Buna karşılık 1929'dan itibaren Stalin, bir bakıma revize edilmiş ve çok daha iyi örgütlenmiş bir "Savaş Komünizmi"ni geri getiriyor. Sanayide çok geniş bir dolaysız devlet mülkiyeti kuruyor. Tarımda, güya gönüllü, gerçekte cebrî kolektivizasyon yoluyla, devlet mülkiyeti ve kontrolünün biraz daha yumuşak biçimi demek olan kolhozlar. Hepsinin tepesinde de Gosplan, yani emredici beş yıllık planlar. Böylece kapitalizmin negatifi olarak sosyalizm, devletçilik kılıfına bürünüyor. Bu da anlaşılır bir şey çünkü Rusya da Batı'ya yetişmek derdinde. Sosyalizm, yetişmecilik işlevini üstleniyor. Yetişmeciliğin cebrî yürüyüşü için gerekli disiplini, proletarya diktatörlüğü sağlıyor.

Orada Leninizm, burada modernist Türk milliyetçiliği farkıyla, üç aşığı beş yukarı aynı şey Kemalizm için de söz konusu. Sosyalizmin Stalin döneminde şekillenen devletçilik özelliğiyle Kemalizm'in devletçiliği bir rezonansa giriyor, bu noktada. Osmanlı ve Cumhuriyet devletçiliğinin bir başka özelliği, bulanık bir şekilde de olsa kapitalizmden, daha doğrusu özel sektörden, özel burjuvaziden hoşlanmaması ama bu bir işçi sınıfı reaksiyonu değil. Bürokratik bir reaksiyon. Tarihî gelişme çizgisi itibarıyla, önce devlet sektörünün gelişmesinin, sonra özel burjuvazinin (devletten beslenerek, belki çalarak) türemesinin bir sonucu. Bu, özel sektörden ve burjuvazinin bürokrasi tarafından "hırsız" gibi görülmesine yol açıyor. CHP'nin bugün dahi kapitalizme ısınmamasının temelinde bu yatıyor. Karşılığında, kapitalizme bu kısmi ve bulanık soğukluk, 1950'ler, 60'lar ve 70'lerde merkez sağ tarafından "servet düşmanlığı" diye niteleniyor.

1950 seçimlerinde CHP'nin iktidarı DP'ye devretmesinin de pek

DOSYA

çok şeyi değiştirdiğini söyleyebilir miyiz?

Asker-bürokrat zümrenin geneli gibi CHP de uzun süre kendini memleketin esas sahibi sayıyor. Mesela 1920'ler ve 30'larda bir yandan Batı ile dostlar, Batılılaşma reformları uyguluyorlar fakat aynı zamanda "erken bloksuzluk" diyebileceğimiz bir dış politika izliyorlar. 1950 sonrasında, dış politikada Batıcılık DP'ye geçecek, CHP ise pek çok şeye muhalefet edecek. Kore'ye asker göndermeye en azından usul açısından karşı çıkıyor; 1950'lerde Celal Bayar'ın Türkiye'yi "küçük Amerika" yapma söylemine soğuk bakıyor; Kıbrıs sorununda Batı ile sürtüşüyor; nitekim Johnson Mektubu sonuçta İsmet İnönü'ye veriliyor. Kıbrıs'a 1974 müdahalesini de CHP-MSP hükümeti gerçekleştiriyor ve gene Ecevit, 1970'lerin sonlarının ekonomik bunalımında "gerekirse duvarın öte tarafına geçeriz" gibi lâflar edebiliyor. Dolayısıyla Türkiye'de sosyalist sol, Soğuk Savaş'ın 1950'leri, 60'ları ve 70'leri boyunca "Amerikan emperyalizmi"ne karşı direnme umutlarını her zaman CHP'ye bağlıyor; merkez sağdan ise bir şey beklemiyor bu açıdan. Toparlarsak, işçici ve işçi kökenli bir sosyal demokrat solculuk, hiç söz konusu değil CHP için. Solculuğu modernizmde, devletçiliğinde, özel sektör kapitalizmine bürokratik reaksiyonunda ve keza, ulus-devletçi, bulanık anti-emperyalizmde düğümliyor.

Bu da Türkiye standartlarında solculaşmayı beraberinde getiriyor...

Evet. DP'nin iktidara, CHP'nin ise muhalefete geçmesi, 1950'lerin, 60'ların ve 70'lerin siyasi yelpazesinde görece sola yerleştirdi CHP'yi. Özellikle 12 Mart 1971 darbesi karşısında Ecevit'in muhtıracılarla anlaşmaya yanaşmaması ve idamlar meselesinde, sıkıyönetim meselesinde, işkence meselesinde sergilediği direnişi, gösterdiği duyarlılığı hatırlamakta fayda var.

Bütün bunlar sosyalist solcularda nasıl yankı buldu? CHP ile sosyalist solu yaklaştıran başka dinamikler oldu mu?

Burada vurgulamamız gereken iki faktör var: Teori, yani Komintern Marksizm; bir de mahalle meselesi. Belki üçüncü bir faktör olarak din meselesini de zikretmek gerekir. Buradan başlayalım derseniz. Bir süre önce Murat Belge, kendisiyle yapılan bir röportajda çok önemli bir şey söyledi; Türkiye'de solculuğun dinin İslam'ın alternatifi olduğunu, dinden ve içinde büyüdükleri dindar çevreden kopmak, kurtulmak isteyen insanların sola yöneldiğini, solcu bir kimlik edindiğini belirtti. Bunun bir anlamı, arada liberal bir alanın olmaması. Ya sol, ya İslam. Kendini din karşıtlığı üzerinden tanımlayan bir sol... Bir kere bu tespit çok önemli.

İkincisi; 19'uncu yüzyıl Marksizm'inde de ipuçları görülebilen aşamalı devrim teorileri. "Burjuvazi, monarşiyi ve aristokrasiyi devirirse bu iyi bir şeydir ama sonra durur ve uzlaşırlar; buna karşı, burjuva devriminin sosyalist devrim ile daha ileriye götürülmesi gerekir." Lenin bunu aldı, derinleştirdi, daha köşeli hale getirdi ve emperyalizm/anti-emperyalizm teorisiyle birleştirdi. 20'nci yüzyılda dünya çapında baş düşman artık emperyalizmdi. İster din adamları, ister toprak sahipleri olsun emperyalizmle her kim mücadele ediyorsa iyi bir şey yapıyor demektir. Çin'de Sun Yatsen, Türkiye'de Mustafa Kemal bu anlayışa uygun örneklerindendi. Bunlar kendi ülkelerinin milli burjuvazisinin temsilcileri olarak emperyalizme karşı çıkıyorlardı. Bu çok iyi bir şeydi ama yetersizdi. Bu ülkelerdeki komünist partilerin görevi; Sun Yatsen gibi Çin cumhuriyetçilerini yahut Mustafa Kemal gibi Türk cumhuriyetçilerini emperyalizme ve yerli gericiliğe karşı mücadele ettikleri her noktada desteklemek, yetersiz kaldıkları her noktada eleştirmek

MARKS VE ENGELS, SOSYALİZM TASAVVURU VE DEVRİM TASAVVURU ALANLARINI ÖYLE DERİNDEN ELE GEÇİRİYORLAR, O KADAR GÜÇLÜ BİR TEORİK VE İDEOLOJİK HEGEMONYA KURUYORLAR Kİ, YAKLAŞIK 100 YIL SÜREYLE, MARKSİST SOSYALİZM DIŞINDA BİR SOSYALİZM DE OLDUĞU VE OLABİLECEĞİ İHTİMALİ ÇOK ZOR DÜŞÜNÜLÜR HALE GELİYOR.

ve ilerlemeye zorlamak olmalıydı. Kemalistler emperyalizmi ve feodalizmi yıkarak bir rejim kurmuş, yerli gericiliğe karşı saltanatı ve halifeliği ilga etmiş, peş peşe inkılaplara girişmişlerdi, hepsi çok iyiydi fakat bu konularda ne zaman taviz verir, uzlaşırlar gibi olurlarsa, eleştirilmeleri gerekirdi.

Üçüncüsü teorik bir mesele değil; doğrudan doğruya mahalle aidiyeti meselesi. Bu geçmişte çok güzel yazıldı, işlendi. Türkiye'de sosyalist sol çevreler daima laik aydın çevreleriyle sınırlı kaldı. Bu ise aynı zamanda, hatta öncelikle CHP'nin mahallesiydi. 1971 öncesinde, "kahrolsun Amerikan emperyalizmi" diye yürüyoruz; yol kenarında laik orta sınıf CHP'li aileler bizi alkışlıyor. 12 Mart döneminde Mamak'ta veya Selimiye'de hapisteyiz ve gene bütün CHP'li amcalarımız, teyzelerimiz, ağabeylerimiz vesaire bizi kurtarma peşinde. Bizim de onlardan başka kalkanımız, sığınacak limanımız yok; böyle bir mahalle örtüşmesi ve dayanışması söz konusu... CHP'nin sosyalist soldaki ister sert, ister daha yumuşak yol arkadaşları tarafından tarihsel olarak solda görülmesi, işte buralardan kaynaklanıyor.

Son olarak Kılıçdaroğlu'nun CHP'sini sormak istiyorum. Partinin başına geldiği zaman söyledikleri bazı sol çevrelerde umut olmuştu. Bunu karşılayabildi mi sizce?

Deniz Baykal'dan sonra Kemal Kılıçdaroğlu'nun, CHP'yi kısmen yenileme yönünde bir çabası gerçekten var ama yeterince derin bir çaba değil; daha ziyade kozmetik. Bütün bir tarihi yeniden düşünme çabası yok; entelektüel bir değerlendirme söz konusu değil. CHP'nin, bütün geçmişini baştan düşünmeye; bunu tartışa tartışa götürmeye; meseleyi topluma ve bütün parti tabanına kavratılan bir düşünsel seferberliğe ihtiyacı var. Oysa bunun izi, işareti, kişileri, sahipleri yok ortada.

Teşekkür ederiz hocam.

1950'LERİN, 60'LARIN VE 70'LERİN SİYASİ ATMOSFERİ, CHP'Yİ GÖRECE SOLA YERLEŞTİRDİ